

SAMLAREN

T I D S K R I F T

F Ö R

S V E N S K L I T T E R A T U R H I S T O R I S K

F O R S K N I N G

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 40

1959

U P P S A L A 1 9 6 0

S V E N S K A L I T T E R A T U R S Ä L L S K A P E T

UPPSALA 1960

ALMQVIST & WIKSELS BOKTRYCKERI AB

60153021

Inledningarna till Bland franska bönder

Av Lars Dahlbäck

1.

År 1886, i januari-februari och på hösten, samt på nyåret 1887 skrev Strindberg de olika avdelningarna till Bland franska bönder. Verket, som alltså består av tre avdelningar, publicerades i brevform 1886–87 i flera olika tidningar. I bokform utkom det först 1889 på Bonniers förlag. Manuskripten till Bland franska bönders två senare avdelningar är bevarade och äges av familjen Bonnier. Manuskriptet till arbetets första avdelning (med inledningen) är däremot försvunnet. Detta förhållande har bidragit till att försvåra lösningen av det problem, som uppstått kring inledningarna. Bland franska bönders inledning har nämligen hittills varit känd i de två versioner som omtryckts i Samlade skrifter. Efter en genomgång av den tidigare diskussionen om dessa inledningar — vilken presenterar problemet i ett intressant längre perspektiv — skall här visas, att den ena av dessa versioner är ett slags falsifikat, en »piratversion». Diskussionen om inledningarnas förhållande till varandra och skillnaderna mellan dem — som skulle markera en av Strindbergs uppmärksammade åsiktsförskjutningar — bringas därmed till ett kanske något snöpligt slut. Men som ersättning för »piratversionen» skall sedan en nyupptäckt inledning framläggas och på säker grund jämföras med den kvarvarande äkta inledningen.

Den ena av de två inledningar man hittills känt till stod tryckt i Jörgens Stockholmsbref den 8/5 1886.¹ Den har titeln Vår kultur och uppges vara hämtad från Politiken — där Strindberg först fick sina bondeartiklar tryckta. Den andra av de två inledningarna trycktes — har man antagit — först 1889 i utgåvan hos Bonniers. Denna inledning, som är den enda som förekommer i 1889 års tryck, har titeln Land och stad och är betydligt längre än Vår kultur.²

Landquist går ej närmare in på förhållandet mellan de båda varianterna i sina Anmärkningar till Bland franska bönder. Tydligt finner han det självklart, att den kortare av dem, Vår kultur, som trycktes redan 1886, är den ursprungligare. Han skriver nämligen i samband med ett brevcitat: »Det manuskript han sänt till Politiken innehåller inledningen (i dess första form, tryckt på svenska under rubriken Vår kultur och intaget nedan i anmärkningarna) och Första avdelningen, som skildrar Gréz, där Strindberg vid denna tid var bosatt.»³ Men när Landquist rubricerar

¹ *Samlade skrifter*, 20, s. 258 ff.

² *Saml. skr.*, 20, s. 9 ff.

³ *Saml. skr.*, 20, s. 246.

varianten Vår kultur som enbart en »översättning av en artikel i Politiken»⁴, innebär hans redovisning ett förenklande av sakförhållandet sådant det presenterats tidigare. I Jörgens Stockholmsbref sker det på följande vaga sätt, som kan sägas innebära en gardering: »Ur Strindbergs bekanta artiklar i Politiken meddela vi följande.» I Zetterlunds bibliografi över Strindberg, där Vår Kultur noteras, är uttryckssättet analogt med Jörgens (s. 119).

Skillnaderna mellan de två inledningarna tas upp till behandling först av Brandell i skriften På Strindbergs vägar genom Frankrike. Brandell, som utgår från att förhållandet mellan inledningarna är det Landquist angivit, uppmärksammar att deras slutpartier skiljer sig starkt från varandra. »I den ursprungliga versionen går Strindberg från samtalet halvt övertygad av den gamles rousseauanska anarkism; . . . Men Strindberg har tydligen senare funnit, att tavlan målats i alltför enkla färger. Rask i vändningarna som alltid har han tillfogat ett stycke, där han tar sista ordet från den gamle.» Brandell finner, att »kontrasten blir särskilt påfallande, därför att de nya inslagen bryter mot den lilla novellens romantiska ram», och han antyder därför ett längre tidsavstånd mellan de två versionerna (s. 11 f.).

Varken Landquist eller Brandell har tagit hänsyn till den viktiga brevsvit från Strindberg till fru Mathilde Prager, som Hagsten utnyttjar för sitt dateringsarbete i sin avhandling om Strindberg. Fru Prager, som representerade tidningen Neue Freie Presse, skulle översätta Strindbergs bondeartiklar till tyska. Breven visar, att två olika inledningar skrevs i januari. Hagsten noterar också (jag kompletterar med några fakta), att Strindberg den 22 januari skickat en radikal, subjektivt hållen inledning till fru Prager, men att han, sedan fru Prager yttrat vissa farhågor över denna, skrivit »en ny, mycket kort och färglös inledning» (Strindbergs egna ord), vilken översänts den 30.1. Men Hagsten finner, att ordalagen i Strindbergs brev till fru Prager visar att den ursprungliga inledningen ändå blev den definitiva i Politiken. Därefter fortsätter han: »Till Politiken hade 19.2.86 sänts vad Strindberg kallade 'första frukten av mitt tysta arbete'.⁵ Denna första frukt utgjorde '100 stora kvartsidor' enl. brev till Bonniers samma dag, och tydligen var det fråga om hela partiet Bondeliv i en fransk by jämte inledningen Land och stad. Inledningen omarbetades längre fram (jfr Saml. skr., 20, s. 258 ff.), så att den fick samma form som i Samlade skrifter. Att döma av de tillagda partiernas tankegång skedde detta först i samband med författandet av återstående partier av Bland franska bönder.»⁶ Av Hagstens utredning — med dess jämförelse mellan de två inledningarna — framgår att han identifierar Vår kultur med den inledning Strindberg först skrev i januari och som blev den definitiva i Politiken. På denna punkt ansluter sig Hagsten till den tidigare uppfattningen om Vår kultur, som ej baserades på breven. Men Hagsten är inkonsekvent. Han anser nämligen också, att den inledning Strindberg sände till Politiken den 19 februari var Land och stad. Uppenbart förväxlar Hagsten i det avgörande momentet de två inledningarna — hänvisningen till Vår kultur

⁴ *Saml. skr.*, 20, s. 258.

⁵ Hagsten hänvisar här till Brandes, G. & E., *Brevväxling med svenska och finska författare och vetenskapsmän*, 1, 1939, s. 73.

⁶ Hagsten, A., *Den unge Strindberg*, 2, 1951, s. 85.

(Saml. skr., 20, s. 258 ff.) är felaktig — och Land och stad anser han ju har tillkommit någon gång efter den 19.2. 86. Eftersom Strindberg återupptog arbetet på Bland franska bönder först på hösten 1886 och slutförde det i början av 1887, innebär Hagstens datering att Land och stad skulle tillkommit under denna period. Vart den andra av de två inledningarna Strindberg skrev i januari tagit vägen uttalar sig Hagsten ej om. Förvirringen är uppenbar, men den tilltar med den som sist, och mest när-gånget, behandlat problemet med inledningarna, nämligen Ahlström.

I avhandlingen Strindbergs erövring av Paris bygger Ahlström vidare på Brandell, men — som det tycks — utan att ta hänsyn till Hagstens dateringsarbete. »Brandell har beaktat den förskjutning i Strindbergs föreställningsvärld som ägt rum mellan de bägge versionerna av inledningen till Bland franska bönder. I den ursprungliga avfattningen — tillkommen i slutet av 1885 eller i början av 1886 — saknas ännu Toubeaus namn.⁷ Men då förordet [bör stå: inledningen; min anm.], som inte vann M. Pragers gillande, den 28–30 januari fick sin slutliga utformning inflikade Strindberg på ett smidigt sätt några tillägg. I svaret till den gamle kommunarden förklarar Strindberg nu i skeptisk ton att han icke äger något arcanum 'och tror lika lite på Henry Georges och Wallaces jordnationalisering . . .' (Saml. skr., 20, s. 19).» Ahlström, som drar vissa slutsatser av att Strindberg anför Toubeau i den långa inledningen men ej i den korta, fortsätter: »Under hela den tid då Strindberg sysslade med Bland franska bönder dokumenterade han sig oavbrutet i facklitteraturen. Redan i slutet av januari kunde han därför med större rätt än en månad tidigare skryta i den nyskrivna, definitiva inledningen: — 'Jag har icke kärleken, det är sant, men jag har bättre, ty jag har ett förträffligt bibliotek rörande bondeförhållanden och något erfarenhet och insikt' (Saml. skr., 20, s. 21).»⁸

Tyvärr har Ahlström gjort sig skyldig till svåra missuppfattningar och dessutom har han ej markerat, när han avvikit från sina föregångare. De två varianterna Vår kultur och Land och stad identifierar Ahlström med de två inledningar, som Strindberg skrev i januari och skickade till fru Prager — och detta trots att ordalagen i brevet om den korta, färglösa inledningen omöjligt stämmer in på någon av varianterna, och trots att utgivaren av Strindbergs brev uppger att den korta inledning Strindberg skrev för fru Prager »torde ha gått förlorad».⁹ Det tidsavsnitt, som måste till för att nöjaktigt förklara åsiktsförskjutningen mellan de två inledningarna, placerar Ahlström, som framgår av citatet ovan, helt före februari ingång. Men att den tidigare av inledningarna skulle ha tillkommit kanske redan i slutet av 1885 är högst tvivelaktigt. En sådan datering strider mot de hållpunkter man äger i brevmaterialet. Hagsten understryker också, i det han rubbar på Landquists äldre datering, att arbetet på Bland franska bönder ej kommit igång förrän på nyåret.¹ Man tvingas vidare konstatera, att Ahlström — fastlåst i Landquists och Brandells tankegång: den långa inledningen Land och stad är en senare utvidgning av den kortare Vår kultur — gör våld på materialet. Han blundar för det

⁷ Ahlström hänvisar här till *Saml. skr.*, 20, s. 263.

⁸ Ahlström, S., *Strindbergs erövring av Paris*, 1956, s. 80.

⁹ *August Strindbergs brev*, 5, 1956, s. 265.

¹ Hagsten, A., *Den unge Strindberg*, 2, s. 85.

faktum, att tidsföljden för de två inledningar Strindberg skrev i januari bevisligen är (genom breven, jfr Hagsten), att den korta skrevs efter den långa. Ahlströms utredning om Toubeau ter sig på grund av denna missuppfattning helt förfelad. Den hänger i luften även av det skälet, att det undgått Ahlström, att Strindberg redan den 25 december 1885 i ett brev till Theodor Frölander visat sig vara förtrogen med Toubeau.² Av mindre betydelse är det misstag Ahlström gör sig skyldig till, när han skriver: »I svaret till den gamle kommunarden förklarar Strindberg nu i skeptisk ton etc.» Orden som följer har Strindberg nämligen lagt i kommunardens mun.

Det brevstudium som Hagsten och Ahlström byggt sina dateringar på torde kunna fördjupas betydligt. Några direkta iakttagelser ger till resultat, att Vår kultur i Jörgens Stockholmsbref ej kan vara en adekvat översättning av Strindbergs inledning i Politiken. Av Strindbergs brev till fru Prager den 28 januari framgår att han i den långa, radikala inledningen bl. a. behandlat skolfrågan och dess betydelse för underklassens strävan till överklass.³ Brevutgivaren hänvisar i en not till Land och stad-inledningen hos Landquist, där skolfrågan mycket riktigt finns med. Men det framgår av de senare breven (jfr Hagstens ovan refererade utredning), att Strindberg återtog sitt påbörjade arbete (med de båda inledningarna) från fru Prager och efter någon tid skickade manuskriptet till Edvard Brandes. Denne publicerade Bland franska bönder efter detta. Man kunde därför haft rätt att vänta sig, att skolfrågan skulle återfinnas i Jörgens översättning från Politiken. Den saknas emellertid där, och än underligare är en annan oförenlighet. I ett brev till Edvard Brandes den 27 mars anmärker Strindberg på vissa felstavade namn i Politiken-trycket av inledningen.⁴ Dessa förekommer visserligen i Land och stad-inledningen, till vilken brevutgivaren hänvisar, men ej i Jörgens översättning från Politiken, Vår Kultur, där man borde vänta dem.

Granskningen ovan motiveras inte bara av den uppenbara förvirringen hos de olika bedömarna, utan också av en företagen komparativ studie på de två inledningarna. Denna visar, att Land och stad inte är någon senare utvidgning av Vår kultur. Från och med Brandell har man endast tagit fasta på att de två inledningarnas slutpartier skiljer sig starkt från varandra (frånsett Ahlströms uppmärksammande av Toubeau). Men »tilläggen» begränsar sig ingalunda till slutet av Land och stad. En genomgång visar, att de är hela 17 stycken, från något ord till upp över en sidas längd, utspridda relativt jämnt över texten (på varje sida av Land och stad i Samlade skrifter). De flesta verkar helt omotiverade som interpolationer. I själva verket är de mycket typiska utelämningar. Det vill med andra ord säga, att Vår kultur inte bara är en översättning utan också en förkortning av den längre versionen, Land och stad, och Jörgens produkt är därför ur litteraturhistorisk synpunkt värdelös. De två texterna lagda bredvid varandra utgör i sig själva bevis nog för att detta är förhållandet, men en kollationering, som bekräftar det sagdas riktighet, har företagits på förlagan i Politiken i mars 1886. Jörgen har ibland snittat rakt av, men

² *Brev*, 5, s. 229.

³ *Brev*, 5, s. 264.

⁴ *Brev*, 5, s. 305.

ibland har han, för att binda samman de kvarvarande textställena, inte dragit sig för att omformulera vissa av Strindbergs uttryck. Ytterligare föredomsfriheter från hans sida kan noteras: titeln »Vår kultur» är hans egen uppfinning och det är också den spärrade stilen i den mening, som inledes med orden »Låt oss få mera frihet . . .».⁵ Detta sista tilltag kan dock möjligen förklaras. Jörgen har kanske velat markera den rousseauanska tendensen, som han annars försvagat, då han uteslutit följande parti, i vilket kommunard-gubben ställer och indirekt besvarar en Rousseau-betonad prisfråga.

Jörgens förkortning av Strindbergs text har antagligen främst motive-rats av utrymmesbristen i hans tidning (endast ett blad). I valet av de partier som uteslutits har dock vissa speciella faktorer spelat in. En strävan att dämpa radikalismen är märkbar, likaså en önskan att popularisera stoffet och göra det mer allmängiltigt genom att fackmässiga uppgifter, siffror, namn, franska aktualiteter osv. utelämnas. Att Strindbergs stil förflackats i Jörgens artikel är naturligt — den dubbla översättnings-proceduren har satt spår i danismer, tempusförändringar m. m. Men kanske skulle ändå Jörgen — vars allmänna moral i litterära ting f. ö. var dålig — ha kunnat få sin förkortning godkänd av Strindberg. Han har dock — visserligen hänsynslöst — sökt anpassa inledningen till svenska förhållanden. Därtill kommer, att Strindberg ytterst gärna ville se sina bondeartiklar i tryck på så många håll som möjligt. En mängd brev vittnar om den saken. I ett till Rudolf Wall på Dagens Nyheter erbjuder Strindberg tidningen att publicera Bland franska bönder och väl medveten om radikalismen i verket föreslår han redaktionen att »klippa ur hvad den anser lämpligt meddela på sak och lemna resten». Den farliga »inledning 2 på Montmartre», dvs. Land och stad, får Wall om han vill helt utelämnas.⁶ Men inledningen i Politiken »stals» som Strindberg säger i ett brev till Bonniers på sommaren 1886, när han upplysts om att den översatts, och det är även därför berättigat att kalla Vår Kultur en »piratversion».

2.

Den analys, som här företagits, har medfört att den ena av de två versionerna av inledningen eliminerats. Men balansen kan ändå upprätthållas. Ett studium av breven från Strindberg till Brandes och Prager ger nämligen också ett positivt resultat. Utgivaren av breven, och tydligen även Hagsten, antar att den senare av de två inledningar Strindberg skrev i januari gått förlorad. Den existerar emellertid — först tryckt i Politiken den 15 mars 1886 som förord till artikelserien. Att den undgått forskningen kan bl. a. förklaras med att dess publicering ej utlöst någon brevväxling mellan Brandes och Strindberg, i varje fall nämns den aldrig i de brev, som bevarats från deras korrespondens.

Att Brandes verkligen mottog två inledningar konstateras lätt av breven: Strindberg talar upprepade gånger om »inledning 2». Som närmare karakteristikum för denna anger han, att den handlar om Paris och Tolstoy. Av hans uttryckssätt framgår, att Brandes även erhöi en »inledning 1» och att denna till skillnad från »inledning 2» ej handlade om Paris och

⁵ *Saml. skr.*, 20, s. 263. Denna mening citerar Erdmann i *August Strindberg*, 2, 1920, s. 239.

⁶ *Brev*, 5, s. 307.

Tolstoy. Visserligen förflyter en relativt lång period, ca tre veckor, från det att Strindberg kontramanderar sitt manuskript från fru Prager till det han sänder det till Brandes, men man vågar nog anta, att de två inledningarna Strindberg skickat Brandes är identiska med de två, som fru Prager återsänt. Strindberg laborerar hela tiden i breven till olika personer med beteckningarna 1 och 2 på inledningarna; han syftar givetvis på deras placering i manuskriptet, senare kanske också på deras publiceringsföljd i Politiken. Denna Strindbergs numrering har, vilket här ej redovisats närmare, åstadkommit åtskillig förvirring hos olika forskare.

Den 21 mars skriver Brandes till Strindberg och informerar honom om tryckningen, som blivit fördröjd: »Imorgen staar den lange Indledning i Bladet og det skal dernæst gaa hurtigst muligt.»⁷ Men publiceringen av artikelserien i Politiken startade enligt uppgift från flera författare redan den 15 mars.⁸ När Strindberg den 21 mars sänder sitt »senaste arbete: Bland Franska Bönder», som »är ur Danska Politiken»⁹ till Gustaf Steffen, är det därför ej fråga om den långa inledningen, som står tryckt i Politiken den 22 mars, utan om den korta färglösa, dvs. den inledning som Strindberg betecknar som nummer 1. Att den står tryckt i Politiken framgår också av ett annat brev. Strindberg hade återupptagit relationerna med fru Prager och den 8 april sände han henne sina artiklar i Politiken för översättning till tyska och föreslog henne »att utesluta inledning två och hembjuda tidning de verkliga breffven jemte den korta inledningen».¹ Förslaget är inte anmärkningsvärt — den långa inledningen hade fru Prager tidigare funnit alltför radikal och Strindberg hade då skrivit den korta i stället. Men eftersom Strindberg syftar på inledningarna sådana de står tryckta i Politiken, måste den korta inledningen vara publicerad där — den 15 mars. Den långa inledningen, Land och stad (= »inledning 2») infördes, som nämnts ovan, först en vecka senare, den 22 mars. Men inledning 1, den korta, existerar även tryckt på svenska.

I början av april anmodade Strindberg Brandes att, sedan manuskriptet använts för Politiken, skicka det vidare till Nya Pressen i Helsingfors. Man hade, säger Strindberg, från denna särskilt yrkat på att få trycka efter det svenska manuskriptet.² Strindbergs korrespondens med Nya Pressen tycks ha gått förlorad, men att publiceringen kom till stånd framgår av brev till andra adressater.³ Brevutgivaren upplyser ej om att Bland franska bönders första avdelning trycktes där, däremot meddelas när verkets andra avdelning publicerades.⁴ Den första avdelningen offentliggjordes emellertid i Nya Pressen den 2, 8, 10 juli, den 4, 13, 18, 23, 26 augusti, den 9, 17 och 25 september 1886. Inledning 1, som trycktes som förord den 2 juli (samma dag trycktes även halva Land och stad-inled-

⁷ Brandes, G. & E., *Brevväxling med svenska och finska författare och vetenskapsmän*, 1, s. 76.

⁸ Zetterlund, R., *Bibliografiska anteckningar om Strindberg*, 1913, s. 29; Landquist i bröderna Brandes ovan citerade brevväxling, s. 330; Eklund i *August Strindbergs brev*, 5, s. 305.

⁹ *Brev*, 5, s. 304.

¹ *Brev*, 5, s. 301. Brevet meddelat i notform.

² *Brev*, 5, s. 306.

³ Se bl. a. *Brev*, 6, 1958, s. 20 och 45. Landquist har uppmärksammat att avd. 1 av Bland franska bönder publicerades i *Nya Pressen*; se *Saml. skr.*, 20, s. 246.

⁴ *Brev*, 6, s. 222. Där uppges, att avd. 2 publicerades i *Nya Pressen* 23 april 1887–2 november 1887. Denna utgivningstid inkluderar emellertid även avd. 3.

ningen) meddelas här in extenso. Den sattes alltså direkt efter Strindbergs nu försvunna manuskript — detsamma som låg till grund för tryckningen i Politiken.

FÖRORD.

(Land kontra stad. I Norden, i Irland och flerstädes. Jordbrukskrisen, politisk och ekonomisk. Botemedel föreslagna af Henry George, Wallace, Laveleye, Taubeau, Pospis-chil. Författarens mening med sin resa).

Den gamla söndringen mellan stad och land synes i våra dagar åter väckas till lif, och det finnes icke ett land i Europa der ej fjärde ståndet börjat röra på sig. Tidpunkten är väl vald, ty nu när alla samhällsproblem läggas fram skulle ej en så vigtig faktor som befolkningsmajoriteten, »landets herrar», jordegarna få lämnas ut

Starkast har denna rörelse visat sig i de Nordiska länderna, som alltid egt ett politiskt bondestånd. Sålunda har Sverige sin kammarmajoritet sedan 1865 bestående af bönder, verkliga bönder, icke godsegare, hvilka vid förliden riksdag genomdrefvo en partiell afskrifning af grundskatterna, som under tidernas lopp högst ojämt fördelat sig på jorden.

I Norge har man efter den sista konstitutionella konflikten till och med bönder i konseljen.

I Irland har som bekant rörelsen tagit en religiöst-politisk karaktär, ehuru den i grunden kanske är något annat, under det att i Frankrike, Tyskland, Österrike och Italien det hela mest rör sig om ekonomiska svårigheter.

Öfver alt höjas dock klagomål öfver jordbrukskrisen, som än anses vållad af amerikanska konkurrensen, än af invandringen till städerna, än af skatternas tyngd och Gud vete hvad alt. Brist på föreslagna botemedel förefinnes ej. Man har föreslagit skyddstullar, kreditanstalter, m. m. och tillsatt komiteer att undersöka frågan. Italien har redan 1881 utgifvit sina vidlyftiga komite-utlåtanden om jordbrukets tillstånd och behof och i Frankrike har Academie des Sciences Morales et Politiques genom Baudrillart börjat utgifva Les Populations Agricoles de la France, hvaraf dock endast Normandie och Bretagne utkommit.

Botemedel af starkare natur hafva äfven rekommenderats. De mest bekanta äro Henry Georges proposition om en enda exklusiv jordskatt, och Wallace' om jordens nationalisering. Laveleye har förordat bondekommuner, Taubeau' talar för impôt métrique och den lilla kulturen, och Pospis-chil vill söka ett värksamt medel i Die Heimstätte.

Derjämte har man bland egendomsherrarne grupperat sig i två läger det ena kämpande för det extensiva, det andra för det intensiva jordbruket.

Saknande alla jordbruksintressen och stående utanför både läger och skolor samt fri från bekännelsestro, har författaren till dessa bref endast velat genom autopsi på verkligheten söka samla ett lätt handterligt material, som egentligen bort ha föregått teoriernas uppgörande.

Jag har börjat med Frankrikes bonde, emedan han anses vara den lyckligast lottade af sina Europeiska bröder, sedan genom den stora revolutionen jorden kommit till större delen i odlarens händer. Som någon Voyage en France i nu föreliggande syfte ej är företagen och beskrifven sedan 1789, då engelsmannen Arthur Young gjorde sin berömda färd vågar jag hoppas att mina hastiga skildringar må vara af behofvet påkallade. De göra icke anspråk på vetenskaplighet, men dess mera på hastighet och min uppgift inskränker sig till tidningskorrespondentens blygsammare roll, att referera hvad som just nu försiggår, och det lär verkligen försiggå en betydelsefull evolution inom den samhällsklass, som jag nu går att skildra.

Att inledning 1 publicerades som förord är lättförståeligt. Dels har den mera karaktär av förord än inledning (åtminstone om den jämförs med Land och stad), dels gick det inte an att starta artikelserien med två inledningar på varandra. Som redan framgått, var Strindberg antagligen inte särskilt förtjust i inledning 1 (den kom inte heller med i boken 1889). Att han över huvud taget skickade den till Brandes, berodde kanske på att den fanns i manuskriptet. Kanske ville Strindberg också ha den uppe hos Brandes som ett slags reserv för Land och stad-inledningen, vilken han hyste planer på att använda i en föreläsningsturné (han uppsköt tryckningen av den vid ett tillfälle). Ett annat skäl för Strindberg att låta publicera inledning 1 i Politiken, var att han då kunde presentera den i tryck för fru Prager och andra, som inte gärna tryckte den radikala långa inledningen. Men inledning 1 har naturligtvis även förtjänster. Den är objektiv, vederhäftig, i jämförelse med Land och stad-inledningen »enklare och mer på sak» som Strindberg tänkte sig den i brevet den 28 januari till fru Prager. Den är vidare intressant, därför att Strindberg i den ser jordbrukskrisen i ett vidare europeiskt perspektiv än han gör i övriga delar av Bland franska bönder som skrevs i början av 1886. Hans önskan att bli en kontinental författare — i anfallsplanen ingick bondearbetet som en väsentlig del — tar sig i den ett starkt uttryck.

Objektiviteten nämndes. Den frapperar kanske mest, tillsammans med den helt olitterära utformningen. Båda dessa egenskaper måste ses mot bakgrunden av fru Pragers krav på objektivitet och mindre färgat skrivsätt. Det var krav, som Strindberg stegrade sig inför, sedan han väl skrivit och skickat iväg den korta inledningen. Att den inte är särskilt inspirerat skriven må därför förlätas honom. En viss objektivitet har iakttagits i slutet av Land och stad-inledningen. Där är Strindbergs ton dock betydligt mer överlägsen. Brandell har funnit att den pekar framåt, mot intendent Borg i I havsbandet.⁵ De slutsatser, som Brandell drar av det »objektiva» slutpartiets förekomst resp. frånvaro i Land och stad och Vår kultur, är som visats utan värde (Vår kultur = »piratversionen»), men Brandells iakttagelse att Strindbergs ton i Land och stad-inledningen är nymodigt frän och överlägsen är ändå riktig. Personligen finner jag den ganska väl överensstämma med den franka ton Strindberg har för vana att anlägga i sina »interview»-förord (»Min Herre» osv.). Men både i Land och stad och i inledning 1 är objektiviteten tämligen falsk. Säkert önskade Strindberg framstå som den överlägsne, oavhängige iakttagaren, men som bekant såg han högst subjektivt på jordbrukskrisen. Därom vittnar både ett flertal brev samt partier i Bland franska bönder och självbiografien. I Land och stad-inledningen är det snarast de mest radikala åsikterna, som överensstämmer med Strindbergs egna. Där har han för en gångs skull skjutit »jaget» i bakgrunden — inledningen-novellens jagform är litet förrädisk — och det är hans interlokutör, kommunard-gubben, som framför författarens meningar.

Hagsten har framhållit hur pass splittrad Strindberg var vid årsskiftet 1885-86.⁶ Han var det också i förhållandet till sitt ämne. Den vacklan mellan att skriva subjektivt eller objektivt, som ägt rum under fru Pragers

⁵ Brandell, G., *På Strindbergs vägar genom Frankrike*, 1949, s. 12.

⁶ Hagsten, A., *Den unge Strindberg*, 2, s. 104 f.

påtryckningar, kommer till direkta uttryck i ett brev till henne den 3 februari 1886. I detta förklarar Strindberg sin åtgärd att ta tillbaka manuskriptet med att han ej längre tvekar om hur han skall skriva; nu har han definitivt bestämt sig för att skriva utan hämningar.⁷ Ett motto, som tryckts ovanför den långa inledningen i *Politiken* den 22 mars (men som ej är medtaget i boken 1889 och ej heller i *Nya Pressen*) uttrycker mycket tydligt den subjektivitet i framställningssättet Strindberg deciderat sig för. Det är frestande att tänka sig, att han tillfogat det efter sin kontrovers med fru Prager: »At skrive objektivt er at skrive andres Meninger, at skrive subjektivt er at skrive sine egne. Jag har forsøgt at skrive subjektivt. Gid det maatte være lykkedes mig.» Det aforismartade uttrycket kan f. ö. jämföras med vad Strindberg skriver i ett brev till Bonniers några månader tidigare om det Société-arbete han just då avslutat: »Objektivt är att skriva andras tankar androm till behag . . . subjektivt: att skriva sina egna. Jag har skrivit subjektivt. Voilà!»⁸

Bondearbetet var från början avsett att bland annat rädda Strindberg från skönlitteraturen. Hans böjelse för den och hans vetenskapliga ambitioner gjorde arbetet till ett slags kompromiss — i en icke oangenäm form, som är typisk för Strindberg; svävningen mellan subjektivitet och objektivitet i hans populärvetenskapliga verk är ju väl bekant. De två inledningarna skulle kunna sägas utgöra ytterlighetsexempel på dessa olika strävanden: *Land och stad*-inledningen skönlitterär och subjektiv (vilket inte hindrat Strindberg från att i den pressa samman snart sagt alla sina agrarsocialistiska idéer), *inledning 1* däremot objektiv och utan »stil».

När Strindberg i början av *inledning 1* skriver: »Den gamla söndringen mellan stad och land», erinras man om, att han redan vid 80-talets början, i *Svenska folket* och i *Svenska öden*-novellen *Pål och Per*, lagt ett historiskt perspektiv på motsättningen mellan staden och landet. Denna framstår där för Strindberg som ett dominerande drag i svensk historia. Hans stadsaversion var från början sammankopplad med hans rousseauism. I det tidigaste litterära uttrycket för denna, prosaskissen *Solrök*, är kontrasten mellan den instängda staden och landet med dess frihet och natur mycket starkt framhävd. Den personliga upplevelsen av skillnaderna mellan de två miljöerna — här Stockholm och Kymmendö — kommer också till uttryck i en mardröm, och en mycket tendensiös sådan. Även i *Gamla Stockholm*, som annars hör till det mest pietetsfulla Strindberg skrivit, och i novellen *Odlad frukt* utdömde Strindberg vid denna tid staden som livsform. Motsättningen mellan stad och land löper sedan i olika former som en röd tråd genom hela Strindbergs rousseauanska författarskap på 80-talet. Ännu i *Hemsöborna* är spänningen mellan staden och landet (=stadsbor och landsbor) ganska framträdande. Vill man se en tendens inlagd i boken, är stad-land-perspektivet möjligt att anlägga. I det agrarsocialistiska skedet kan detta Strindbergs uppfattningssätt betraktas som hans rousseauanska infallsvinkel. Ett uppmärksammande av stad-land-dualismen i agrarsocialismen — som av bl. a. Hagsten betraktas som ganska konturlös⁹ — gör att Strindbergs åskådning får mera stadga. Han har en tendens att uppfatta åkerbrukskrisen som en gigantisk konflikt mellan stad och

⁷ *Brev*, 5, s. 267.

⁸ *Brev*, 5, s. 213.

⁹ Hagsten, A., *Den unge Strindberg*, 2, s. 102.

land. Det framgår speciellt av avd. 3 i Bland franska bönder och av slutpartiet i Författaren, men även av Land och stad-inledningen. I denna, som kan betraktas som hans agrarsocialistiska programförklaring, är stadland-perspektivet i enlighet med titeln starkt markerat, då anpassat till franska förhållanden. I inledning 1 tas det till utgångspunkt för en presentation av hela den europeiska jordbrukssituationen.

Det bör kanske anmärkas, att Pospischil ej omnämnes på något annat ställe i Bland franska bönder än i inledning 1. Omnämmandet där är dock lätt att förklara. Strindberg erhöll dennes arbete från fru Prager, sedan han bett henne sända litteratur, som gjorde det möjligt för honom att sätta sig in i österrikiska bondeförhållanden.¹

3.

På slutraderna i avd. 3 i Bland franska bönder vänder Strindberg efter ett mycket allmänt hållet rousseauanskt resonemang abrupt tillbaka till sitt egentliga ämne, den franske bonden.² I manuskriptet till avd. 3 (Bonniers förlags arkiv) följer dessa slutrader (orden fr. o. m. »Vad slutligen franska bondens och jordbrukets betryckta ställning angår») ej omedelbart efter det föregående. De är skrivna på ett ark av mindre format, vilket på andra sidan upptar den Erinran, som trycktes först i boken 1889. Misstanken att slutraderna tillkommit först i samband med verkets publicering i bokform 1889 — den grundar sig även på andra manuskriptförhållanden — kan härmed bekräftas. I den sista artikeln i Nya Pressen (där Bland franska bönder alltså publicerades fullständigt), som stod införd den 2 november 1887, avslutas avd. 3 på följande sätt: »Altså framtiden åt bonden är den önskan och den förhoppning som uttalats af alla samhällsförbättrare, och det är åt denna framtidsman, jag egnat mina föreliggande studier som jag hoppas snart skola följas af andra.» (I manuskriptet har ordalydelsen först varit densamma; jfr även Saml. skr., 20, s. 243.) Bland franska bönder avslutades sålunda ursprungligen med en rousseauansk predikan om bondens lysande framtid. I det parti som tillagts 1889 har Strindberg avlägsnat sig betydligt från sitt gamla ideal; bonden är nu inte längre nödvändig och industrin bär upp Frankrike och andra länder.

¹ *Brev*, 5, s. 241 f.

² *Saml. skr.*, 20, s. 243 f.